

**ჰუმანიტარისა და პოლიტიკოსის შემოქმედებითი
თანამშრომლობა**

DOI: <https://doi.org/10.62119/critique.20.2025.9915>

კონსტანტინე ზ. გამსახურდიას ნარკვევების კრებული „ისტორიულ-ლიტერატურული ათინათები“ გამომცემლობა „მერიდიანმა“ გასულ წელს გამოსცა. წიგნში განხილულია ეროვნული თუ ზოგადსაკაცობრიო საკითხები, რომელიც მკითხველს დაეხმარება წარსულისა და მისგან გამომდინარე აწმყოს მნიშვნელოვანი ტენდენციების გაგებაში. ამ თვალსაზრისით, კრებული ვრცელ განხილვას მოითხოვს, თუმცა მე მხოლოდ რამდენიმე სტატიაზე გაგიზიარებთ ჩემს შთაბეჭდილებებს.

დოსტოევსკი – ქართული რეცეფციები

ამ წერილში ავტორი ეხება ფიოდორ დოსტოევსკის ფენომენს, რომლის აპოკალიპტურ კონტექსტში ხსენება ქართველი მწერლებიდან მხოლოდ გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებაში, მის მოდერნისტულ რომან „გველის პერანგში“ გვხვდება, ხოლო მისი ემიგრაციაში წასვლიდან და გარდაცვალებიდან საკმაო ხნის განმავლობაში (თუ ორ-სამ გამოწაკლისს არ ჩავთვლით) ქართულ სააზროვნო სივრცეში არსად გამკრთალა რაიმე რეცეფცია დოსტოევსკის შესახებ.

ამის მიზეზად ავტორი ასახელებს ქართული ინტელექციის ერთგვარ შიშს რუსულ კულტურასთან მიმართებით, რადგან ისინი ფიქრობდნენ, რომ იმპერიული კულტურის პოპულარიზაცია კარგს არაფერს მოუტანდა და უფრო დააჩქარებდა ქართული ენისა და კულტურის ჩრდილში მოქცევას და მის ასიმილაციას.

არადა, როგორც კონსტანტინე გამსახურდია უწოდებს, დოსტოევსკი კოსმიური პრობლემების წინ წამომწევია, სახარე-ბისეული სულის ინტერპრეტატორია, ახალი სულისა და ახალი სამყაროს ლიტერატურული მახარებელია.

ამდენად, სამწუხაროა (აღნიშნავს ავტორი), რომ სხვა ქვე-ყანასა და ეპოქაში აღმოცენებული სოციალურ-კულტურული ფორმების (იგულისხმება დოსტოევსკის შემოქმედების) მოცე-მული საზოგადოების მიერ გადმოღება და საკუთარ მოთხოვ-ნებთან შესაბამისობაში მოყვანა მეოცე საუკუნის ჩვენს ლიტე-რატურაში ასე ღარიბად არის წარმოდგენილი. როგორც ჩანს, ამგვარი ფიქრს, გააზრებას, ავტორის აზრით, ტანჯვის იმგვარი გაშინაურება სჭირდება, როგორიც ერთი ყველასგან წარმოსა-დეგი სახე მერაბ კოსტავა გახლდათ („ტანჯვის ტიტანი“).

მერაბ კოსტავა დაწვრილებით ანალიზებდა დოსტოევს-კის მთელ შემოქმედებას (ავტორი ამაზე ვრცლად საუბრობს) და თავის სათქმელს ამ ლექსში წურავს:

„მყობადის ბედი არ წყდება უცებ,
არ გადიხსნება ზეცა იოლად,
უფალი ბევრჯერ გამოცდის რუსეთს,
ვეშაპის მუცლით გასულ იონას.
და აიაზმას გადაასხურებს,
როცა განწმენდის ჟამი იელვებს,
როცა იქცევა ყველას მსახურად,
როცა ფეხს დაჰბანს გადამთიელებს.

ავტორი ფიქრობს, მერაბ კოსტავას ამ ლექსით სურდა ეთქვა, რომ „ჩვენ ისტორიის ბეწვის ხიდზე ვართ, როგორც ბევ-რჯერ ყოფილა, ჩვენ გვერდით სახიფათო მკვლელია (რუსეთი – გ.ა.); მასშიც მოხდება მეტამორფოზა, ოღონდ როდის – ეს, ცხა-დია, არც მერაბმა იცოდა და არც არავინ იცის. ზეცა იმის ზეცაა, რომ იოლად არ იხსნება“.

მთარგმნელობითი ხელოვნებისთვის

საგამომცემლო საქმიანობის განვითარების ეპოქაში მთარგმნელობითი საკითხი ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური გახდა, სხვასთან შედარებით. ჩვენ ჯერ კიდევ არ ვიცით ამ მხრივ რა პროცესები მიდის ჩვენში, ვინ უკვეთავს მასალას, რა კონტიგენტი ასრულებს ამ სამუშაოს, ან თუ არსებობს რაიმე ბარიერი, რომელიც არასრულყოფილ თარგმანს მასობრივ მკითხველამდე არ მიუშვებს. არც ის ვიცით, ვინმე (მთარგმნელი) თუ ისმენს პროფესიულ რჩევებს, თუმცა, ცხადია, რომ ამგვარი რჩევები, როგორსაც ავტორი სთავაზობს დღევანდელ მთარგმნელებს, ზედმეტი ნამდვილად არ არის.

ავტორი მიმოიხილავს მთარგმნელობითი ხელოვნების ისტორიას ძველი დროიდან დღემდე, მას სამაგალითოდ მოყავს ბიბლიის ლათინურად მთარგმნელის, წმ. იერონიმეს რჩევა, რომელიც აღიარებდა თავისუფალ და საზრისის შესაბამისად თარგმნას, სიტყვა-სიტყვით თარგმნასთან შედარებით. აქ ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ წმინდა იერონიმე არ გულისხმობდა მხოლოდ წმინდა წიგნების თარგმანს.

სიტყვასიტყვით თარგმანის დროს სინტაქსური კონსტრუქციებიც უცვლელად გადმოდის უცხო ენიდან და ეს ბევრად უფრო საშიში მოვლენაა ჩვენი ენისთვის, ვიდრე ცალკეული სიტყვების მართლწერა და ბარბარიზმების მოძალება. სამწუხაროდ, ამას არც გამომცემლობები (რედაქციები) აკონტროლებენ და ამიტომაც, რომ ორიგინალური პროზაც (პოეზიაც) თანდათან თარგმანს ემსგავსება....

ცვლილებები, რომელშიც დღეს ჩვენ ვცხოვრობთ, თითქმის ნახევარი საუკუნის წინ დაიწყო და ის ყველაფერს შეეხო, მათ შორის, ლიტერატურასაც. თუმცა ვინმემ რომ გვკითხოს, თუ საიდან შეიძლება ამ ცვლილებებზე საუბარის დაწყება, პასუხი გაგვიჭირდება. ზ. კ. გამსახურდიას სტატიამ „მთარგმნე-

ლობითი ხელოვნება“ კი მიკარნახა, რომ საუბარი სწორედ თარგმანით უნდა დავიწყოთ და უპირველესი სწორედ მთარგმნელობით პოლიტიკაში გარკვევაა, რომელიც, ჩემი აზრით, გარკვეულად სტიქიურად მიმდინარეობს როგორც უცხო ენებიდან ქართულად, ასევე ქართულიდან – უცხო ენებზე.

ეს სტატია უკვე საკმარის საფუძველს იძლევა იმისთვის, რომ ხმამაღლა დაიწყოს ჩვენში ლიტერატურულ თარგმანის შესახებ საუბარი. დავიწყოთ ის თუნდაც კონფერენციების ფორმატით, რომელიც გაგრძელდება სემინარების, დიალოგის, დისკუსიის სახით.

ევროპის შესახებ

ბატონი კონსტანტინეს შემოქმედებას დიდი ხანია ვიცნობ, ვიცნობ მას, როგორც მეცნიერს, მთარგმნელს, ლიტერატორს, ისტორიკოსს, დიპლომატს, პოლიტიკოსს. ამ წიგნშიც მე უფრო ჰუმანიტარის და პოლიტიკოსის შემოქმედებით „თანამშრომლობას“ ვეძებდი და ყველაზე მეტად ის ქვეთავში – „ისტორია და თანამედროვეობა“ შესულ სტატიებში – „ევროპის შესახებ“ და „ერი და ისტორია – ქართულ –ევროპული პარალელუბი“ – დავინახე.

წიგნის შესავალში ავტორი განმარტავს, რომ ზოგადად ეს კრებული და კონკრეტულად კი ეს წერილი „ევროპის შესახებ“ იმ წარმატებას ეძღვნება, რომელიც საქართველომ დამოუკიდებლობის გამოცხადებასა და განმტკიცებასთან ერთად უკანასკნელი ოცდაათი წლის განმავლობაში მოიპოვა ევროპისკენ მიმავალ გზაზე.

აქ იგულისხმება ახალი ტიპის ეროვნული სახელმწიფოს შექმნა, საერო-ზეპური მმართველობის ტიპი, სეკულარული კულტურის დამკვიდრება, რომელიც ევროპული განმანათლებლობის შედეგია.

ავტორის აზრით, ევროპა განასახიერებს განსაკუთრებულ კულტურას, რომელსაც თავისი ინტელექტუალური პოტენციალით და ისტორიული გამოცდილებით ბადალი არა ჰყავს. უპირველესად, ის გულისხმობს სახელმწიფოსა და საზოგადოების ურთიერთგამიჯვნას. ეს იდეა წარმოდგება ფრანგულ-რესპუბლიკური სახელმწიფოს მოდელიდან, რომელში ინტეგრირებაც ყველასთან შესაძლებელია, ვინც რესპუბლიკის ფასეულობებს აღიარებს. ამიტომ ნამდვილი ევროპელობა ვერ ეგუება დესპოტიზმსა და ავტორიტარიზმის ვერანაირ გამოვლინებას.

ავტორი მოგვითხრობს ევროპის, როგორც გარკვეული გეოპოლიტიკური სივრცის და ქრისტიანული სამყაროს შესახებ, გვაცნობს საქართველოს ევროპისკენ სწრაფვის ისტორიას მითოლოგიური ეპოქიდან დღევანდლამდე, რომელიც მრავალმა ისტორიულ-ლიტერატურულმა წყარომ შემოგვინახა. მათ შორისაა ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოები იოანე საბანისძის „აბოს წამება, რომელშიც ჩვენ ქვეყნიერების „ყურედ“ ვართ მოხსენიებულნი, რაც სწორედ ევროპულ-ბიზანტიურ ფორპოსტად მოიაზრება.

ქართველი მეფეები კარგად იცნობდნენ ევროპული ქვეყნების ცხოვრებას, ისინი სისტემატიურად აგზავნიდნენ დიპლომატიურ მისიებს, რათა სასურველი კავშირი დაემყარებინათ დასავლეთის სახელმწიფოებთან.

დღევანდელობას ცოცხლად შემორჩა სულხან-საბა ორბელიანის უიმედო მოგზაურობა ევროპაში დახმარების სამიზნულად. საფრანგეთის სამეფო კარზე კიდევ ერთხელ გაიხსენეს აღმოსავლეთის პატარა ქვეყანა, რომელიც თავგანწირული ბრძოლით ინარჩუნებდა ქრისტიანობას მტერთაგან გარშემორტყმული.

ამ მხრივ, ასევე, საინტერესოა ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის ძის, თეიმურაზ ბატონიშვილის შეფასება აღმოსავლური სახელმწიფოებისა, რომელშიც კარგად იკითხება იმ არჩევანის სისწორე, რომელიც იმდროინდელმა პოლიტიკურმა ელი-

ტამ მიიღო, რათა ქვეყანა სულიერი გადაგვარებისა და ფიზიკური განადგურებისგან დაეცვა:

„როდესაც მე თვით შემდგომად მეფისა გარდაცვალებისა წარვედი სპარსეთსა, ვნახე თვით სპარსელთა ქცევა, ბილწი ჰაზრი მათი უსაფუძლო განმგებლობისათს, ვსცან იგინი არა რაისა მცოდნენი, ყაენისაგან დაშორებულნი, ვერ გამბედავნი სიტყვისა თვისისა მეფესთან და სწორისაცა სასარგებლოსა ჰაზრისა არ გამომთქმელნი. დიდად მიკვირდა მდგომარეობა ირანისა, მეფეთა კარისა, და მოვისსენებდი პაპისა ჩემისა კარსა და თვით მამისა ჩემისა, ყოვლად მეფურისა, დიდებულისა, განცხრობითისა, მხიარულებითისა, სამართლიერისა და კარლია ტახტისა: მდიდართა, მოკლებულთა, სნეულთა, მშიერთა, ობოლთა, ქვრივთა და პყრობილთათვის. ეხლაც ვეკვირვი, მიხედვით სპარსეთისა და სხეთაცა ევროპიისა მეფეთა, ჩემგან ნახულთა რეინისა პირამდენ, მამისა ჩემისა სიმაღლ ლესა და ბრწყინვალეობასა; ეხლაც ვბედავ, რომელ ქრისტიანობა არის სამკაული მეფეთა და მასზედა დაფუძნებული მეფობა და განმგეობა ქვეყანისა არის საჩინო, ტკბილი, სამართლიერი და უცთომელი. „აი, ჩემო პლატონ, მიბრძანებდა მეფის ძე, – რითაც იყო დიდი „კარი მამისა ჩემისა, – იყო ქრისტეს მოყვარე ყოვლად და ამისთვის იყო მეფე პირველი, თუმცა მტერთაგან გარეულთა და შინაურთა შეიწრებული“.

აქ აშკარად ჩანს იმდროინდელი საქართველოს დამოკიდებულება ქრისტიანული სამყაროსადმი და ევროპულ ქვეყნებთან დაახლოების აუცილებლობა, თუმცა იმასაც გრძნობდნენ, რომ ამ პერიოდში ამის არავითარი პერსპექტივა არ იყო, ერთადერთი გზა ევროპისკენ მხოლოდ რუსეთზე გადიოდა.

მაგრამ რა ელოდა ჩვენს ქვეყანას რუსეთის იმპერიასთან დაახლოების შედეგად და რა ნახა ქართველობამ მასთან ურთიერთობით, რომელიც 1801-1864 წლებში აზიურ დესპოტიზმს ჩაენაცვლა? – ამ კითხვას სვამს ავტორი და ძალზე საინტერესოდ

პასუხობს, გადმოგვცემს რა ქართული ეროვნული სულის ჩაკვლას იმპერიის პირობებში: „ქართველობამ ნახა რუსულ ფილტრში გატარებული ევროპა“. ეს აზრი ბევრჯერ გვსმენია, მაგრამ აქ საინტერესო სწორედ ის არის, რომ ავტორმა შედარებისთვის ე.წ. „გამწმენდი“ საშუალება გამოიყენა. ცხადია, „ფილტრი“ რაღაცას ატარებს და რაღაცას – არა.

გვახსენდება, რომ ეს ფილტრი ვერ გაიარა უმთავრესმა ზოგადკუმანურმა ღირებულებებმა, ქრისტიანულმა იდეალებმა, ევროპულმა სამართალმა, სამაგიეროდ, წინააღმდეგობა არ შეხვედრია იმავე ევროპიდან იმპორტირებულ მარქსიზმს, სოციალ-დემოკრატიულ და პროლეტარულ იდეებს, ასევე რევოლუციურ პროპაგანდას, რომლებმაც საბოლოოდ განსაზღვრა ჩვენი შემდგომი დამოკიდებულება თავად რუსეთის მოდერნიზებულ იმპერიასთან.

თუმცა ეს იყო წარსულში და დღეს შეიძლება ეს ისტორია მხოლოდ გამოცდილების სახით გამოგვადგეს, მაგრამ თანამედროვე ევროპასთან ურთიერთობისთვის აუცილებელია დღევანდელი რეალობის დანახვა და მისი სწორი შეფასება.

სწორედ აქ იგრძნობა ავტორის, როგორც პოლიტიკოსის, თავშეკავება, როდესაც ის დღევანდელ ევროპას ახასიათებს და იმ დაფარულზეც მიაწვდის, რომელიც ჩვენგან მეტ ყურადღებას მოითხოვს: „დასავლეთში დღესაც არიან ადამიანები, რომლებიც აცნობიერებენ „ევროპულობის“ უფრო სიღრმისეული წვდომის საჭიროებას, ვიდრე ეს ლანგარზე მორთმეულით დევს სხვადასხვა ეკონომიკურ და სამართლებრივ კონცეპტებში, კონფერენციებისა თუ პოლიტიკური სამიტების მასალებშია გაცხადებული“. ბუნებრივია, დღეს ამ გაერთიანების იდეა ბევრად მეტია, ვიდრე ეს ვესტფალიური მშვიდობის საფუძველზე აღმოცენებული კლასიკური ეროვნული სახელმწიფოთა კონცეპტი გულისმობდა, სინამდვილეში აქ ფუკოს მიერ დამკვიდრებულ ტერმინს თუ გამოვიყენებთ, ეს ბიოპოლიტი-

კაზე და ბიოძალაუფლებაზე დამყარებული ერთობა, სადაც მხოლოდ სიცოცხლის, თვითდინებაზე მიშვებული მოჩვენებითი პოლიტიკური სტაბილურობის, ასევე მექანიკური ეკონომიკური ზრდის შენარჩუნებაზეა საუბარი, რომლის სახელითაც თითქოს ყველაფერი ნებადართულია“.

ამგვარი ევროპიულობის და რეალობის ფონზე ავტორი გვესაუბრება ზომიერი და დაბალანსებული კონსერვატიზმის შესახებ, რომელიც საფუძველი და საყრდენი უნდა გახდეს საქართველოს კონსტიტუციის 78-ე მუხლის ვალდებულება საკუთარი მოქალაქეების მიმართ: „მიიღონ ყველა ზომა ევროპის კავშირსა და ჩრილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციაში საქართველოს სრული ინტეგრაციის უზრუნველსაყოფად“.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ იდეის ბოლომდე რეალიზებისთვის ჩვენს ქვეყანაში სამოქალაქო ურთიერთშეთანხმება უკვე მიღწეულია და შესაბამისად, ამის საფუძველზე ქვეყნის ერთობლივი მიზანიც დასახულია.

ერი და ისტორია – ქართულ-ევროპული პარალელები

ამავე თემაზე აგრძელებს ავტორი საუბარს, როდესაც მეცხრამეტე საუკუნეში ევროპაში ეროვნული სახელმწიფოების შექმნაზე გვესაუბრება და გვიხნის იმ განსხვავების საფუძველს, რომელიც ამ მხრივ გერმანულ და ფრანგულ-ინგლისურ სახელმწიფოებს შორის არსებობს.

კ. ზ. გამსახურდია გვახსენებს, რომ გერმანელებისთვის შეუძლებელი იყო პოლიტიკური და ტერიტორიული დეფინიცია. ამიტომ მან საკუთარი თავი განსაზღვრა, როგორც პოლიტიკურმა ერმა, როგორც „კულტურნაციონმა“, შემდეგში ეს ცნება პროპაგანდისტულ კლიშედ და შოვინიზმის საფუძველად იქცა, სადაც უპირატესობა სისხლისმიერ ფაქტორს მიენიჭა.

შემდეგ პოლიტიკის რასასთან კავშირი უარყო რენანმა, რომლის მიხედვითაც, „ერი არის სული, სულიერი, გონიერი პრინციპი. მას ორი ფაქტორი წარმოქმნის. ერთი მათგანი წარსულიდან წარმოსდგება, მეორე კი – მომავლიდან. ერთი მათგანი არის ერთობლივ მოგონებათა მემკვიდრეობა, მეორე აწმყოსმიერი აღქმა, სურვილი ერთობლივი ცხოვრებისა, სურვილი იმ მემკვიდრეობის შენარჩუნებისა, რომელიც განუყოფლად გადმოეცათ წინაპართაგან“

რენანის ეს ნაშრომი მეოცე საუკუნის დასაწყისში ითარგმნა ქართულად და მისი გამოქვეყნება უკავშირდებოდა საქართველოში გაშლილ დაპირისპირებას. ეროვნულ პოზიციაზე მდგომი ძალები რენანის თვალსაზრისს იყენებდნენ არგუმენტად ქართველი მარქსისტების წინააღმდეგ, რომლებიც იმ დროს ეროვნული ნიჰილიზმის პოზიციაზე იდგნენ“.

XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში უაღრესად აქტუალური იყო ეროვნული საკითხი. ავტორი აზრით, სამოციანელთა აზრი ამ საკითხისადმი ასე ჩამოყალიბდა: მისწრაფება თვითგამორკვევისა და თავისუფლებისკენ გამომდინარეობს ისტორიული სამართლიდან. იგი, როგორც მოთხოვნილება, დღეს არ დაბადებულა ცალკეულ მეოცნებეთა თავში, არამედ მას მხარს, სულ მცირე, ორიათასწლოვანი ისტორია უმაგრებს. ავტორი ამის მიზეზად განმანათლებლურ ინდიპენდიზმს (ინდიპენდიზმი (ინგ. independism) – გამოიყენება პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ კონტექსტში და აღნიშნავს მოძრაობას ან მსოფლმხედველობას, რომელიც მხარს უჭერს დამოუკიდებლობის მოპოვებას კონკრეტული რეგიონისთვის ან ერისთვის) ასახელებს, რომლის ერთგვარი გამოვლინება ჩვენში „წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების“ შექმნაში გამოიხატა.

მე ვცდილობ, მსმენელისთვის (მკითხველისთვის) შეძლებისდაგვარად გასაგები გავხადო ის აზრი, რომლის გადმოცემასაც ავტორი ამ სტატიაში ახერხებს, თუმცა მცირე რეცენზიაში

ეს თითქმის შეუძლებელია, ერთგვარი შეჯამების სახით ვიტყვი, რომ ავტორი ერთმანეთს ადარებს გერმანულ „კონსერვატიულ განახლებას“ და ქართულ კონსერვატიზმს და აღნიშნავს, რომ განახლებულ კონსერვატიზმში ჯერ ჰიტლერიზმმა, ხოლო შემდეგ დასავლურმა მომხმარებლურმა ფსევდოკულტურამ სრულიად მოსპო ძველი დროიდან შემორჩენილი ღირებულებები.

ერთი სიტყვით, ცენტრალურ ევროპაში ახლის დამკვიდრება ძველის დავიწყების ხარჯზე მოხდა, ხოლო საქართველოს შემთხვევაში სახეზეა ძველის და ახლის შერწყმა, რაც, უმთავრესად, მართლმადიდებლობის არქაულ – კონსერვატიულმა ხასიათმაც განაპირობა.

დასასრულს, იმედს გამოვთქვამ, რომ ავტორი კვლავაც გააგრძელებს ამ თემის კვლევას, რადგან ჩვენი ეროვნული იდენტობა და სულიერი მისია მუდმივ გადამოწმებას მოითხოვს, ბატონ კონსტანტინე ზ. გამსახურდიას კი ამის შესასრულებლად ყველაფერი ხელს უწყობს: განათლება, პოლიტიკური ალლო, მემკვიდრეობითი მეხსიერება და მეცნიერული კვლევა-ძიების გამოცდილება. მინდა წარმატებას ვუსურვო ამ საქმეში!

Gia Arganashvili

The Creative Collaboration between a Humanist and a Politician

Abstract

Keywords: Nation, history, literature, Europe, identity.

In the preface, the author discusses the results Georgia has achieved on its path towards Europe during the last thirty years following the declaration of its independence.

The collection presents thematic essays covering two different fields. These include "Literature and Culture" and "History and Modernity." They address writing, history, philosophy, hermeneutics, and art. The research is mostly interdisciplinary in nature. The author reviews both national and global issues, which will help the reader analyze and evaluate both past and present cultural and educational phenomena.

After discussing the work of Georgian and foreign classic authors such as Rustaveli, Goethe, Vazha-Pshavela, Dostoevsky, Nietzsche, and Gogol, the author examines the issue of translation art, which is one of the most relevant topics in the era of publishing development. He discusses the detrimental consequences of imperfect translations, which are primarily manifested in the proliferation of barbarisms and the violation of syntactic constructions.

The reader knows the author as a scientist, translator, literary critic, historian, diplomat, and politician. In the various articles of this book, they will see the fruitful creative collaboration between the humanitarian and the politician. In this regard, the essays "About Europe," "Nation and History – Georgian-European Parallels," and others are particularly interesting.

We express our hope that the author will continue to study various problematic issues in the future. He is aided with this by his education, political acumen, inherited memory and rich experience in scientific research.